ΑΡΧΕΙΟΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΥΠΟ
ΔΗΜΗΤΡ. ΕΜΜ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ
ΕΤΟΣ 42ον (1962) ● ΤΕΥΧΟΣ Δ'
ΤΟΜΟΣ 42ος ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΙΣ ΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ*

Ὑπὸ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Φ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν εὑρίσκεται σήμερον ὁ ἐπιχειρῶν νὰ δώσῃ τὸν ὁρισμὸν ἢ νὰ καθορίσῃ τὸ περιεχόμενον τῆς Δημοκρατίας.

Τὰ κράτη τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς ἀποκαλοῦνται δημοκρατίαι. Ἔχουν συνήθως Βουλὴν καὶ Γερουσίαν καθὼς καὶ Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας. Ἐκλογαὶ γίνονται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν. Ἀλλ' αἱ Βουλαί, ἡ Ἄνω καὶ Κάτω, γίνονται συνήθως ἄνω-κάτω διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν Ροϑειον σάτυραν. Ὁ δὲ πρόεδρος τῆς λεγομένης δημοκρατίας ἀνακηρύσσεται συνήθως διὰ στρατιωτικοῦ πραξικοπήματος καὶ πίπτει κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον.

Ὁ Μουσσολίνι, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, ὠνόμασε τὸ κράτος τὸ ὁποῖον μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Γερμανῶν ἵδρυσε, κοινωνικὴν δημοκρατίαν τῆς Ἰταλίας.

Τὸ κομμουνιστικὰ κράτη ἀποκαλοῦνται ὄχι ἁπλῶς δημοκρατίαι ἀλλὰ καὶ «Λαϊκαὶ Δημοκρατίαι». Ἐν τούτοις ὁ λαός, ἐκεῖ οὐδέποτε ἐπὶ οὐδενὸς θέματος ἐρωτᾶται καὶ εἶναι ἄγνωστος πᾶσα ἔννοια ἐλευθερίας. Τοῦτο ἀνεξαρτήτως τῆς οἰκονομικῆς ἀποδόσεως τοῦ συστήματος ἥτις εἶναι ἀναμφισβήτητος.

Ἐξ ἄλλου ὅμως οὐδεὶς σήμερον πιστεύει ὅτι εἶναι δημοκρατία-κράτος τοῦ δήμου, κράτος τοῦ λαοῦ ἕνα πολίτευμα τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει μὲν εἰς τὸν πολίτην νὰ ψηφίζῃ καὶ ἀπαγορεύει τὴν σύλληψίν του ἄνευ ἠτιολογημένου δικαστικοῦ ἐντάλματος, τὸν ἀφήνει ὅμως νὰ φυτοζωῇ ἄνεργος βυθισμένος εἰς τὴν ἀθλιότητα ἢ καὶ νὰ ἀποθνήσκῃ ἐκ πείνης.

---

* Ἀνακοίνωσις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἑταιρείαν Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν (19 Ἰανουαρίου 1962).

Ἐὰν εἶναι δύσκολος ὁ ὁρισμὸς τῆς δημοκρατίας ἐν γένει, ἀκόμη δυσχερέστερος εἶναι ὁ ὁρισμὸς τῆς «κοινωνικῆς δημοκρατίας».

Ὡς ὅρος «ἡ κοινωνικὴ δημοκρατία» δὲν εἶναι νέος. Ὑπῆρξε δημοφιλὲς σύνθημα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ὁ Proudhon καὶ ὁ Blanqui (1848) ὑπῆρξαν ἔνθερμοι ὑποστηρικταί της. Οἱ ἐργάται κατὰ τὰς ἡρωϊκὰς ἐξορμήσεις των τῆς 1ης Μαΐου εἶχον ὡς ἔμβλημα τὴν ἐρυθρὰν σημαίαν καὶ ὡς σύνθημα τὴν κοινωνικὴν δημοκρατίαν : «Ζήτω ἡ κοινωνική».

Καὶ σήμερον ὁ ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς «κοινωνικὸς» κατέστη τοῦ συρμοῦ καὶ ἐπικολλᾶται ἄνευ μεγάλης δυσκολίας εἰς πολιτικὰ κόμματα καὶ προγράμματα. Αἱ συνελεύσεις διακηρύττουν τὸν κοινωνικὴν δημοκρατίαν καὶ αἱ κυβερνήσεις ὑπόσχονται τὴν πραγματοποίησίν της.

Καθ' ἡμᾶς οὐδὲν προσθέτει γραμματικῶς ἢ λογικῶς εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς δημοκρατίας ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτῆς ὡς κοινωνικῆς. Ἡ δημοκρατία εἶναι τρόπος διακυβερνήσεως τῶν ἐν κοινωνίαις βιούντων ἀνθρώπων. Μήπως ἄρά γε ὑφίσταται δημοκρατία ἄνευ κοινωνίας ἢ ἐκτὸς τῆς κοινωνίας; Ὁ Burdeau (VI, 120) λέγει ὀρθῶς, διὰ τὴν κοινωνικὴν δημοκρατίαν, ὅτι εἶναι «ἀπαίτησις ἐπείγουσα ἀλλ' ἔννοια συγκεχυμένη».

Παρὰ ταῦτα ὁ ὅρος χαίρει μεγάλης δημοτικότητος διὰ δύο λόγους : Πρῶτον διότι ἀκριβῶς εἶναι ἀόριστος καὶ ἡ ἀοριστία ἐπιτπέπει τὸ πᾶν καὶ δὲν ἐπιβάλλει τίποτε. Δεύτερον διότι διευκολύνει ἐκείνους οἱ ὁποῖοι θὰ ἐφοβοῦντο νὰ μεταχειρισθοῦν τὸν ὅρον τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας.

Καὶ ἡ μὲν πολιτικὴ δημοκρατία ἐξασφαλίζει τὴν πολιτικὴν καὶ ἀτομικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν τυπικὴν ἰσότητα, ἡ δὲ κοινωνικὴ δημοκρατία συμπληροῦσα τὴν πολιτικήν, ἀπελευθερώνει πράγματι τὸ ἄτομον ἀπὸ πάσης οἰκονομικῆς καταπιέσεως καὶ ἐξασφαλίζει τὴν καλῶς ἐννοουμένην ἰσότητα καταργοῦσα τὰ προνόμια τοῦ πλούτου καὶ ἐπιβάλλουσα τὴν κοινωνικὴν δικαιοσύνην.

Εἰδικώτεραι δὲ ἐπιδιώξεις τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας εἶναι : Ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πάσης οἰκονομικῆς δουλείας. Ἡ κατάργησις τῶν προνομίων τοῦ πλούτου. Ἡ ἰσότης τῶν ὅρων ἐκκινήσεως. Ἡ ἄμβλυνσις τῶν κοινωνικῶν ἀντιθέσεων. Ἡ κατάργησις τῆς ἐνδείας καὶ ἀβεβαιότητος, ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλεια. Ἡ ἐξασφάλισις ἀπασχολήσεως εἰς πάντας τοὺς ἱκανούς καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς ὑπάρξεως εἰς πάντας ἀνεξαιρέτως. Ἡ αὔξουσα συμμετοχὴ τοῦ συνόλου τοῦ λαοῦ εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ.

Αἱ ὡς ἄνω ἐπιδιώξεις τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας ἀναγράφονται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ὡς σκοποὶ τοῦ κράτους εἰς τὰ νέα δημοκρατικὰ συντάγματα καὶ εἰς τὰ ἀναθεωρούμενα τῶν παλαιῶν. Τοῦθ' ὅπερ σημαίνει ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας οἱαδήποτε δημοκρατία εἶναι ἢ θέλει νὰ ἐμφανίζεται ὡς κοινωνικὴ δημοκρατία καὶ ὅτι αἱ ἐκτεθεῖσαι ἀρχαὶ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, τῆς καταργήσεως τῆς ἐνδείας κ.λπ. τίθενται ἐκτὸς πολιτικῆς συναλλαγῆς καὶ

γίνονται δεκταὶ ἀπ' ὅλα τὰ κόμματα. Μόνον ὁ τρόπος καὶ αἱ λεπτομέρειαι ἐφαρμογῆς τῶν γενικῶν αὐτῶν ἀρχῶν παραμένουν ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν πολιτικῶν ἀντεγκλήσεων. Ἀλλὰ καὶ πέρα τῶν δημοκρατικῶν πολιτευμάτων, τὰ αὐταρχικὰ καθεστῶτα κατὰ μίμησιν τοῦ Μουσσολίνι καὶ τοῦ Χίτλερ, πλειοδοτοῦν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ὅπου τὰ αὐταρχικὰ καθεστῶτα ἔχουν πράγματι τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐξυπηρετήσουν τὸν λαόν, τὸ ἐπιτυγχάνουν εὐκολώτερα ἀπὸ τὰς κοινοβουλευτικὰς δημοκρατίας.

Εἰς ὡρισμένας πλουσίας χώρας (Η.Π.Α.) ἡ κοινωνικὴ δημοκρατία ἐπιτυγχάνεται σχεδὸν αὐτομάτως μὲ μικρὰν ἐπέμβασιν τῆς ἐξουσίας, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς ἐπικρατούσης ἀφθονίας χωρὶς νὰ καθίσταται ἀπαραίτητος ὁ μεγάλος περιορισμὸς τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας.

Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δημοκρατία εἶναι οὕτως εἰπεῖν ὑποπροϊόντα τῆς οἰκονομικῆς ἐπαρκείας (Bevan). Ἔχομεν «δημοκρατίαν διὰ τῆς ἀφθονίας» (Burdeau). Εἰς τὰς χώρας τῆς ἀφθονίας εἶναι εὐκολώτερον νὰ παράγῃ τις περισσότερον παρὰ νὰ διανείμῃ δικαιότερον. Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὰς Η.Π.Α. ἀπὸ τοῦ Ροὺσβελτ καὶ τοῦ New Deal ἡ παρέμβασις συνεχῶς διευρύνεται.

Εἰς τὰς ἄλλας ὅμως χώρας τὰς ὀλιγώτερον εὐλογημένας οἱ κοινωνικοὶ σκοποὶ ἐπιτυγχάνονται διὰ δραστηριωτέρας κρατικῆς παρεμβάσεως.

Τὰ μέσα δι' ὧν ἐπιτυγχάνονται οἱ σκοποὶ τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας εἶναι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ ἑξῆς :

α) Τὸ κράτος προσφέρει ὑπηρεσίας ἐπ' ὠφελείᾳ ὅλων, μὲ ἔσοδα προερχόμενα ἐξ ὅλων. Δὲν ὑφίσταται ἄμεσος σχέσις μεταξὺ ἐκείνου τὸ ὁποῖον προσφέρει ἕκαστον ἄτομον εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἀπολαμβάνει. Συνεχῶς καὶ περισσότεραι ἀνάγκαι τοῦ λαοῦ ἱκανοποιοῦνται βάσει τῆς ἀρχῆς «εἰς ἕκαστον κατὰ τὰς ἀνάγκας του, παρ' ἑκάστου κατὰ τὰς δυνάμεις του».

β) Τὸ κράτος ἢ ἄλλα νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου, «ἀναγκαστικαὶ συλλογικαὶ οἰκονομίαι» ἀναλαμβάνουν τὴν διαχείρισιν τῶν ἀξίων λόγου μέσων παραγωγῆς καὶ κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῶν ἐπιχειρήσεων δημοσίας ὠφελείας. Ἡ ἔννοια, ἄλλως τε, τῆς δημοσίας ὠφελείας συνεχῶς διαστέλλεται. Οὕτω, καταργεῖται τὸ εἰσόδημα ἄνευ ἐργασίας καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις ἀνθρώπου ἀπὸ ἄνθρωπον.

γ) Τὸ κράτος διευθύνει ἢ τοὐλάχιστον κατευθύνει τὴν παραγωγὴν βάσει σχεδίου ἵνα ἀποφεύγωνται αἱ σπατάλαι ὑλικῶν κεφαλαίων καὶ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Αἱ τιμαὶ πολλῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν ρυθμίζονται ἐκ τῶν ἄνω, ὄχι βάσει τοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, ἀλλὰ βάσει ἄλλων κριτηρίων δημοσίου συμφέροντος.

δ) Τὸ κράτος προβαίνει διὰ καταλλήλου παρεμβάσεως εἰς τὴν ἀναδιανομὴν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ κατανέμει τοῦτο ἀναλόγως τῆς συμβολῆς ἑκά-

στου εἰς τὴν παραγωγὴν ἀλλὰ καὶ τῶν λογικῶν ἀναγκῶν του.

Διὰ τῶν μέτρων τούτων ἡ κοινωνικὴ δημοκρατία ἐπιτυγχάνει τὴν ἐπικράτησιν κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ τὴν ἀνύψωσιν τῆς εὐημερίας τῶν μαζῶν.

Ἡ κοινωνικὴ δημοκρατία δὲν ἐπιδιώκει τὴν ἰσοπέδωσιν τῶν πάντων, ἀλλὰ μόνον τὴν κατάργησιν τῶν προνομίων τοῦ πλούτου καὶ τὴν ἰσότητα τῶν ὅρων ἐκκινήσεως διὰ τὴν ζωήν.

Δὲν ἐπιζητεῖ τὴν κατάργησιν πάσης μορφῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ μόνον τῆς ἰδιοκτησίας τῶν παραγωγικῶν μέσων καὶ ταύτης μερικῶς καὶ βαθμιαίως. Οὕτως, ἡ ἰδιοκτησία περιοριζομένη κατὰ γενικὴν ἀρχὴν εἰς τὸ προϊὸν τῆς προσωπικῆς ἐργασίας, καθίσταται πράγματι ἀπρόσβλητος καὶ ἄτρωτος ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως.

Ἡ κοινωνικὴ δημοκρατία δὲν ἐπιδιώκει τὴν ἰσότητα τῶν εἰσοδημάτων οὐδὲ τὴν ὁμοιομορφίαν τῆς καταναλώσεως. Ἀποδέχεται κατ' ἀρχὴν καὶ τὸν διαφορισμὸν τῶν εἰσοδημάτων καὶ τὴν ἐλευθέραν αὐτῶν διάθεσιν. Ἀποδέχεται τὰς οἰκονομικὰς ἀνισότητας ἐν ᾧ μέτρῳ εἶναι αὗται ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ὑποκίνησιν τῆς ἀτομικῆς δραστηριότητος. Δὲν ἀνέχεται ὅμως τὰς μεγάλας οἰκονομικὰς ἀνισότητας, αἱ ὁποῖαι κινοῦν τὸ μῖσος καὶ τὸν φθόνον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἠνοήθησαν ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν φύσιν ἢ τὴν τύχην.

Θὰ παρετήρησεν ἤδη ὁ ἀκροατής, ὅτι οἱ οἰκονομικοὶ καὶ κοινωνικοὶ σκοποὶ τῆς ἀποκληθείσης κοινωνικῆς δημοκρατίας συμπίπτουν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς μὲ τοὺς οἰκονομικοὺς καὶ κοινωνικοὺς σκοποὺς τοῦ Σοσιαλισμοῦ. Καὶ ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας δὲν ἀφίσταται τῆς σοσιαλιστικῆς ὀργανώσεως.

Πράγματι, ἐὰν περιορίσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ σοσιαλισμοῦ εἰς τὸ οἰκονομικὸν πεδίον, ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ὁ σοσιαλισμὸς εἶναι, ἀφ' ἑνὸς μὲν κριτικὴ τῆς κεφαλαιοκρατίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νέον οἰκονομικὸν σύστημα δι' οὗ ἐπιζητεῖται ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ ἡ εὐημερία, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἔννοια τοῦ σοσιαλισμοῦ συμπίπτει μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας.

Ἐὰν μάλιστα ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν «μερικὸν σοσιαλισμὸν» τῶν Γερμανῶν, τὸν «σοσιαλισμὸν τοῦ κράτους», ὁ ὁποῖος ἐπεζήτει ὄχι τὴν γενικήν, ἀλλὰ τὴν μερικὴν καὶ βαθμιαίαν ἐθνικοποίησιν τῶν παραγωγικῶν μέσων καὶ τὴν μερικὴν κατάργησιν τοῦ ἰδιώτου ἐπιχειρηματίου, ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ κοινωνικὴ δημοκρατία δὲν ἀφίσταται τοῦ σοσιαλισμοῦ ἢ τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας.

Παρὰ ταῦτα εἰς τὰ ἐλεύθερα ἀστικὰ κράτη διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος ὁμιλοῦν περὶ κοινωνικῆς δημοκρατίας καὶ ἀποφεύγουν τὴν λέξιν σοσιαλισμός. Καὶ εὐλόγως, διότι ὁ σοσιαλισμὸς ἀφ' ἧς ἐνεφανίσθη δὲν ὑπῆρξεν ἁπλῶς κριτικὴ τῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ διδασκαλία νέου οἰκονομικοῦ συστήματος. Ὑπῆρξε συγχρόνως κραυγὴ πόνου καὶ ἐνίοτε ὀργῆς (Durkheim), κραυγὴ ἀπογνώσεως τῶν ἀδικουμένων καὶ ἐκείνων ποὺ θεωροῦν ἑαυτούς

ἀδικουμένους. Ἰδιαιτέρως δὲ ὁ Μαρξιστικὸς σοσιαλισμὸς δηλαδὴ ὁ σοσιαλισμὸς τοῦ Μάρξ, τοῦ Ἔνγκελς καὶ τοῦ Λένιν, εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένος μὲ τὴν πάλην τῶν τάξεων, τὴν καταστροφικὴν ἐπανάστασιν, τὸν ἀφανισμὸν τοῦ ἀστικοῦ κράτους καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Εἶναι φυσικόν, ἐπομένως καὶ εὔλογον, νὰ ἀποβλέπουν οἱ φιλήσυχοι ἀστοὶ μὲ δυσπιστίαν καὶ φόβον πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν ἔστω καὶ στολισμένον μὲ ἐπίθετα, ὡς φιλελεύθερος, δημοκρατικὸς καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἀντιθέτως ἡ «κοινωνικὴ δημοκρατία» σεβομένη καὶ συμπληροῦσα τὴν πολιτικὴν δὲν προκαλεῖ τὸν τρόμον.

Εἰς τὸ σημεῖον δὲ αὐτὸ πρέπει νὰ προσθέσωμεν, ὅτι τὰ σύγχρονα συντάγματα δυτικοῦ τύπου ἀναθέτουν εἰς τὰ ὄργανα τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας. Τὸ πολιτικὸν σύστημα δὲν μεταβάλλεται.

Ἀκούονται βεβαίως καὶ αἱ γνῶμαι τῶν ἐνδιαφερομένων τάξεων διὰ τῶν ἐπιμελητηρίων, τῶν συνδικάτων καὶ τῶν οἰκονομικῶν συμβουλίων, ὅπου ὑφίστανται τοιαῦτα.

Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ ἐξουσία παραμένει, τοὐλάχιστον κατὰ τύπους, εἰς χεῖρας τοῦ συνόλου τῶν «πολιτῶν» Ἡ ἐξουσία παραμένει «πολιτική», διαιτητὴς καὶ συντονιστὴς τῶν συμφερόντων τῶν διαφόρων τάξεων.

ΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ

Αἱ κοινωνικαὶ διατάξεις τῶν συγχρόνων Συνταγμάτων ἀναφέρονται: Α') εἰς τὴν ἐν γένει ὀργάνωσιν τοῦ Οἰκονομικοῦ βίου, Β') εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν εἰδικώτερον, Γ') εἰς τὴν προστασίαν τῆς ἐργασίας καὶ τὰ ἐργατικὰ δικαιώματα.

Περιλαμβάνονται ἐπίσης εἰς τὰ σύγχρονα Συντάγματα, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς Βαϊμάρης, καὶ ἄλλαι διατάξεις κοινωνικοῦ χαρακτῆρος μὴ ἀναγόμεναι εἰς οἰκονομικὰ θέματα καὶ ἀφορῶσαι τὸν γάμον, τὴν μητρότητα, εἰς τὴν οἰκογένειαν, τὴν ἐπιστήμην, τὴν παιδείαν, τὸν πολιτισμὸν κ.ἄ.

Α'. Ὀργάνωσις τοῦ Οἰκονομικοῦ βίου.

Αἱ ἑξῆς βασικαὶ ἀρχαὶ θεσπίζονται ὑπὸ τῶν νέων Συνταγμάτων διὰ τὴν ἐν γένει ὀργάνωσιν τοῦ Οἰκονομικοῦ βίου:

Πᾶσα οἰκονομικὴ δραστηριότης πρέπει νὰ ἐξυπηρετῇ τὸ συμφέρον τοῦ συνόλου, νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ὁλκλήρου τοῦ λαοῦ, καὶ νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

Ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, ἡ ἐλευθερία τῶν συναλλαγῶν καὶ ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία εἶναι κατ' ἀρχὴν σεβασταὶ ἀλλ' ἐντὸς τῶν ὁρίων τὰ ὁποῖα θέτει ὁ νόμος πρὸς προστασίαν τῶν κοινωνικῶν συμφερόντων (περὶ τῆς ἰδιοκτησίας βλ. κατωτέρω).

Ἀπαγορεύεται ἡ οἰκονομικὴ ἐκμετάλλευσις.

Καταρτισμὸς προγράμματος ἐπιβάλλεται διὰ τὸν συντονισμὸν τῆς δημοσίας καὶ τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος πρὸς ἐπίτευξιν κοινωνικῶν σκοπῶν.

Τὸ κράτος ἀσκεῖ ἔλεγχον ἐπὶ τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ζωτικῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ.

Ἐκ τῶν μεταπολεμικῶν Συνταγμάτων τὸ πλουσιώτερον εἰς νέας κοινωνικοῦ περιεχομένου διατάξεις ὑπῆρξε τὸ Γαλλικὸν τῆς 19-4-1946 ἀπορριφθὲν διὰ δημοψηφίσματος τῆς 5-5-1946. Τὸ ἀντ' αὐτοῦ γενόμενον δεκτὸν Γαλλ. Σύνταγμα τῆς 27-10-1946 ἀποτελεῖ πολιτικὸν συμβιβασμόν. Εἰς τὸ Προοίμιον αὐτοῦ ἀναγνωρίζονται αἱ ἀρχαὶ τοῦ 1789 καὶ περιέχονται πλεῖσται διατάξεις κοινωνικοῦ χαρακτῆρος. Ἀλλ' ὡς γνωστόν, ἡ νομικὴ ἰσχὺς τοῦ Προοιμίου ἐγένετο ἀντικείμενον σφοδρῶν ἀμφισβητήσεων. Ἤδη τὸ Σύνταγμα τῆς 5ης Γαλλικῆς Δημοκρατίας ἀναγνωρίζει ἐν Προοιμίῳ τὰ «Δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου» «ὡς καθωρίσθησαν ὑπὸ τῆς Διακηρύξεως τοῦ 1789 ἐπιβεβαιωθείσης καὶ συμπληρωθείσης διὰ τοῦ Προοιμίου τοῦ Συντάγματος τοῦ 1946».

Ἐπομένως δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς διατάξεις τοῦ Προοιμίου τοῦ Γαλλικοῦ Συντάγματος τοῦ 1946. Ἔχομεν ἐπίσης ὑπ' ὄψιν : 1) τὸν θεμελιώδη Νόμον τῆς Ὁμοσπόνδου Γερμανικῆς Δημοκρατίας (Δυτικῆς) τοῦ 1949, 2) τὸ Σύνταγμα τοῦ Κράτους τῆς Βαυαρίας τοῦ 1946, 3) τὸ Σύνταγμα Ρηνανίας-Παλατινάτου τοῦ 1947, 4) τὸ Σύνταγμα τῆς Ἰταλίας τοῦ 1947, τὸ Σύνταγμα τῆς Συρίας τοῦ 1950 κ.ἄ. Τὸ ἀναθεωρηθὲν τῷ 1947 Ἑλβετικὸν Σύνταγμα ἐπιτρέπει εἰς τὴν Ὁμοσπονδιακὴν Κυβέρνησιν νὰ λάβῃ μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων, πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γενικῆς εὐημερίας καὶ παροχὴν οἰκονομικῆς ἀσφαλείας εἰς τοὺς πολίτας κ.ἄ. (βλ. Δ. Ψαροῦ, Ἡ ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος τῆς Δημοκροτίας τῆς Ἑλβετίας, 1950).

Αἱ μικραὶ ἐπιχειρήσεις ἐνθαρρύνονται καὶ ἐνισχύονται πρὸς διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας των. Πρέπει ἐπίσης νὰ ἐνθαρρύνεται ἡ ἄνοδος τῶν ἱκανῶν στοιχείων ἀπὸ τῆς ἐξηρτημένης ἐργασίας εἰς τὴν ἀνεξάρτητον (Συντ. Βαυαρίας ἄρθρ. 153).

Τὸ κράτος ὑποχρεοῦται νὰ ἐξασφαλίζῃ εἰς πάντας τὴν ἰσότητα τῶν ὅρων ἐκκινήσεως καὶ νὰ παραμερίζῃ τὰ οἰκονομικὰ ἐμπόδια ἅτινα παρακωλύουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος (Συντ. Ἰταλίας ἄρθρ. 2 παρ. 2).

Τὰ εἰσοδήματα κτηθέντα ἄνευ ἐργασίας ὑπὸ προσώπων ἱκανῶν πρὸς ἐργασίαν φορολογοῦνται προσθέτως.

«Ἡ ὑπεραξία τοῦ ἐδάφους ἥτις δὲν εἶναι προϊὸν εἰδικῆς δαπάνης, ἐργασίας ἢ κεφαλαίου, ἐκ μέρους τοῦ ἰδιοκτήτου, θὰ πρέπῃ νὰ τίθεται εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ὁλότητος» (Συντ. Βαυαρ. ἄρθρ. 161, 2).

Εἰδικαὶ διατάξεις θεσπίζονται διὰ τὴν προστασίαν τῆς μικρᾶς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας καὶ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἱκανοποιητικοῦ εἰσοδήματος εἰς τοὺς ἀγρότας (Συντ. Βαυαρίας κεφ. III).

Β'. Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία.

Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναγνωρίζεται κατ' ἀρχήν. Ἀλλ' ἡ χρῆσις αὐτῆς πρέπει νὰ γίνεται πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον. Ἡ ἰδιοκτησία συνεπάγεται ὑποχρεώσεις. Εἰς τὸν νόμον ἐναπόκειται νὰ κανονίσῃ τὸν τρόπον καὶ τὰ ὅρια ἀπολαύσεως τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας. Ἐπικρατεῖ ἡ λεγομένη «λειτουργικὴ» ἀντίληψις, ἡ ἀντίληψις τῆς ἰδιοκτησίας – κοινωνικῆς λειτουργίας ἐξ ἧς ἀπορρέουν ὑποχρεώσεις τοῦ ἰδιοκτήτου πρὸς τὸ σύνολον.

Ἡ ἰδιοκτησία σύμφωνα μὲ τὰς ἀντιλήψεις τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο δικαίωμα ἀνθρώπινον, ἀπόλυτον, ἱερόν, ἀπαραβίαστον ἔναντι πάντων καὶ αὐτοῦ τοῦ κράτους. Σήμερον ἀποτελεῖ προνόμιον ἀπονενεμόνον ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ ὑποκείμενον εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ κοινοῦ συμφέροντος.

Αἱ ἀπαλλοτριώσεις καὶ ἐθνικοποιήσεις προβλέπονται ὑπὸ τῶν συγχρόνων Συνταγμάτων καὶ τῶν Ἐθνικῶν Νομοθεσιῶν, μετὰ ἢ ἄνευ ἀποζημιώσεως, κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Συντάγματος τῆς Βαϊμάρης. Ἐπιτρέπεται ἐπίσης ἡ διὰ νόμου ἀναγκαστικὴ συγκέντρωσις διαφόρων ἐπιχειρήσεων. Ἐξ ἄλλου παραπλεύρως τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἐπεκτείνεται ὁ κύκλος τῆς δημοσίας κτήσεως (τῆς κυριότητος τοῦ Δημοσίου) ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ πλούτου τῶν πηγῶν, ἐνεργείας τῶν συγκοινωνιακῶν καὶ μεταφορικῶν μέσων κ.ἄ.

Ἐν Ἀγγλίᾳ ἔλαβον μεταπολεμικῶς χώραν ἐθνικοποιήσεις διὰ Νομοθετικῶν Διαταγμάτων ἀμφιβόλου νομιμότητος. Οἱ Ἄγγλοι δικασταὶ ἐν τούτοις, ἔχοντες ἐπίγνωσιν τῶν ἐπερχομένων ἀναποφεύκτων κοινωνικῶν μεταβολῶν, ἀπεδέχθησαν τὴν ἔκτακτον ταύτην νομοθεσίαν (Σβῶλος – Βλάχος, ΙΑ' σελ. 121). Γεγονὸς ὅπερ ἀποδεικνύει ἅπαξ ἔτι ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ μία φωτισμένη ἰθύνουσα τάξις κυβερνᾷ ἕνα πειθαρχημένον λαόν.

Εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ Προοίμιον τοῦ Συντάγματος τοῦ 1946 ἀναφέρει: «Πᾶν κτῆμα καὶ πᾶσα ἐπιχείρησις, τῶν ὁποίων ἡ ἐκμετάλλευσις ἔχει ἢ ἀποκτᾷ τὰ χαρακτηριστικὰ ἐθνικῆς δημοσίας ὑπηρεσίας ἢ πραγματικοῦ μονοπωλίου πρέπει νὰ καταστῇ ἰδιοκτησία τῆς ὁλότητος».

Τὸ Ἰταλικὸν Σύνταγμα ἐν ἄρθρῳ 43 προβλέπει: «Ἐπὶ σκοπῷ γενικῆς ὠφελείας ὁ νόμος δύναται νὰ ἐπιφυλάξῃ ἐξ ὑπαρχῆς ἢ νὰ μεταβιβάσῃ δι' ἀπαλλοτριώσεως ἐπὶ ἀποζημιώσει εἰς τὸ Κράτος, εἰς δημοσίους Ὀργανισμούς, εἰς Συνεταιρισμοὺς ἐργατῶν ἢ καταναλωτῶν, ὡρισμένας ἐπιχειρήσεις ἢ κατηγορίας ἐπιχειρήσεων ἀναφερομένας εἰς οὐσιώδεις δημοσίας ὑπηρεσίας ἢ πηγὰς ἐνεργείας ἢ μονοπώλια, κατὰ προέχοντα λόγον γενικοῦ συμφέροντος».

Εἰς τὴν Αὐστρίαν, παρὰ τὴν ἔλλειψιν συνταγματικῶν διατάξεων ἐφηρμόσθησαν εἰς εὐρεῖαν κλίμακα ἐθνικοποιήσεις, ἀνθρακωρυχείων, ἠλεκτροβιο-

μηχανίας, σιδηροβιομηχανίας, χαλυβουργίας, χημικῆς βιομηχανίας καὶ ἄλλων κλάδων.

Τὰ Γερμανικὰ Συντάγματα προβλέπουν ἐπίσης περὶ ἐθνικοποιήσεως καὶ ἀπαλλοτριώσεων. Ὁ θεμελιώδης νόμος τῆς Ὁμοσπόνδου Γερμανικῆς Δημοκρατίας (Δυτικῆς) τῆς 23-5-1949 δίδει τὴν εὐχέρειαν εἰς τὸν νομοθέτην νὰ ἐθνικοποιήσῃ τὰ πάντα. «Νόμος δύναται ἐπὶ σκοπῷ ἐθνικοποιήσεως νὰ ὑπαγάγῃ τὸ ἔδαφος καὶ τὰς γαίας, τοὺς φυσικοὺς πόρους καὶ τὰ μέσα παραγωγῆς ὑπὸ καθεστὼς συλλογικῆς ἰδιοκτησίας» (ἄρθρ. 15).

Εἰς τὸ Σύνταγμα Ρηνανίας Παλατινάτου (ἄρθρ. 61) γίνεται διάκρισις μεταξὺ τῶν ἐπιχειρήσεων αἱ ὁποῖαι δέον νὰ ἐθνικοποιηθοῦν καὶ ἐκείνων αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ ἐθνικοποιηθοῦν.

Τὸ Σύνταγμα τῆς Συρίας τοῦ 1950 ἐπιτρέπει τὴν ἐθνικοποίησιν «πάσης ἐπιχειρήσεως ἢ ἱδρύματος ἐφ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ γενικὸν συμφέρον».

Γενικῶς, ὡς ἐλέχθη, αἱ ἀπαλλοτριώσεις καὶ ἐθνικοποιήσεις ἐπιτρέπονται διὰ νόμου μετὰ ἢ ἄνευ ἀποζημιώσεως. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπιβάλλεται, κατὰ τὰ σύγχρονα Συντάγματα, ἀποζημίωσις δι' ἐνεργουμένας ἀπαλλοτριώσεις ἢ ἐθνικοποιήσεις, ἡ ἀποζημίωσις αὕτη ρυθμίζεται βάσει κριτηρίων ὄχι καθαρῶς οἰκονομικῶν ἀλλὰ πρὸ παντὸς κοινωνικῶν, λαμβάνεται δηλ. ὑπ' ὄψιν ὄχι μόνον τὸ συμφέρον τῶν ἀποζημιουμένων ἀλλὰ καὶ τὸ γενικὸν συμφέρον. Αἱ λέξεις «πλήρης» ἀποζημίωσις ἢ «δικαία» ἀποζημίωσις δὲν εὑρίσκονται πλέον εἰς τὰς περὶ ἀπαλλοτριώσεων διατάξεις. Ἡ ἀποζημίωσις καθορίζεται ὡς «ἁρμόζουσα», ὡς «δέουσα» ὡς «δικαιολογημένη». Δύναται δὲ ἐνίοτε νὰ ἔχῃ τὸν χαρακτῆρα περιοδικῆς παροχῆς (Συντ. Βαυαρ. ἄρθρ. 159).

Ἐξαίρεσιν εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν κίνησιν ἰδεῶν περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας ἀποτελεῖ τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, τοῦ 1952, ὅπερ παραμένει πιστὸν εἰς τὴν πατροπαράδοτον περὶ ἰδιοκτησίας ἀντίληψιν : «Οὐδεὶς στερεῖται τῆς ἰδιοκτησίας αὐτοῦ, εἰμὴ διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν προσηκόντως ἀποδεδειγμένην ὅτε καὶ ὅπως ὁ νόμος διατάσσει, πάντοτε δὲ προηγουμένης πλήρους ἀποζημιώσεως» (ἄρθρ. 17). Ἐννοεῖται ὅτι ἡ διάταξις αὕτη παρέμεινε ὡς ἔχει, διὰ νὰ δίδῃ ἁπλῶς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα τὴν σφραγῖδα τῆς ὀπισθοδρομικότητος.

Γ'. Τὰ ἐργατικὰ δικαιώματα.

Ἡ ὀργάνωσις τοῦ Οἰκονομικοῦ βίου, ὁ περιορισμὸς τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας δὲν θεσπίζονται βέβαια ὑπὲρ τῶν οἰκονομικῶς ἰσχυρῶν ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων, ὑπὲρ τῆς ἐργατικῆς ἰδίᾳ τάξεως.

Ἐν τούτοις ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον, πέρα τῶν ἀνωτέρω, νὰ ἀναγνωρισθοῦν διὰ συνταγματικῶν διατάξεων, διὰ διεθνῶν συμβάσεων ἐργασίας, διὰ τῆς κοινῆς νομοθεσίας, ὡρισμένα δικαιώματα ὑπὲρ τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν εἶναι ἤδη κεκτημένα ἄλλα δὲ ὑπὸ ἐπιδίωξιν.

Τὰ δικαιώματα ταῦτα τῆς ἐργατικῆς τάξεως εἶναι ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ ἀκόλουθα :

α) Τὸ δικαίωμα τοῦ ἐργάζεσθαι καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας, ἀπαγορευομένης κατ' ἀρχὴν τῆς ἀναγκαστικῆς ἐργασίας.

β) Τὸ δικαίωμα τοῦ συνδικαλισμοῦ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας.

γ) Τὸ δικαίωμα πρὸς ἀπόκτησιν ἐργασίας.

δ) Τὸ δικαίωμα ἐπὶ ἱκανοποιητικῶν ὅρων ἐργασίας.

ε) Τὸ δικαίωμα τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως.

στ) Τὸ δικαίωμα συμμετοχῆς τῶν ἐργαζομένων : 1) εἰς τὸν συλλογικὸν καθορισμὸν τῶν ὅρων ἐργασίας, 2) εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπιχειρήσεων, 3) εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς Χώρας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐργατικῶν δικαιωμάτων θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ σήμερον μόνον τὸ δικαίωμα πρὸς ἀπόκτησιν ἐργασίας.

Τὸ *δικαίωμα πρὸς ἀπόκτησιν ἐργασίας* (ἢ ἐπὶ τὸ συντομώτερον τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν ἢ τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἐργασίας) εἶναι σήμερον ἡ θεμελιώδης διεκδίκησις τῶν ἀποζώντων ἐκ τῆς ἐργασίας των. Πράγματι, τί ὠφελεῖ τὸν ἐργάτην, ἡ ἐλευθερία τῆς ἐργασίας, ἡ συνδικαλιστικὴ ἐλευθερία, τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας ὅταν δὲν δύναται νὰ εὕρῃ ἐργασίαν : Τοὐναντίον μάλιστα. Ἡ ὕπαρξις ἰσχυροῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος ἐνισχύοντος τὰ προνόμια τῶν ἐργαζομένων συντελεῖ εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μὴ δυναμένων νὰ εὕρουν ἐργασίαν.

Τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν ἱκανοποιεῖται διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως ἀπασχολήσεως προσοδοφόρου καὶ παραγωγικῆς χρησίμου εἰς τὴν ὁλότητα. Ἡ προσοδοφόρος καὶ χρήσιμος ἐργασία ἀπαλλάσσει τὸν ἐργάτην ἀπὸ τοῦ φόβου τῆς ἀβεβαίας αὔριον. Διασώζει τὴν ἀξιοπρέπειαν αὐτοῦ ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν κρατικὴν πρόνοιαν ἢ τὴν ἰδιωτικὴν φιλανθρωπίαν, τέλος ἐπιτρέπει εἰς τὸν ἐργαζόμενον τὴν ἀπόλαυσιν ἱκανοποιητικῆς ἀμοιβῆς καὶ τὴν ἐξασφάλισιν ἀνεκτῆς ζωῆς.

Ἡ ὑποχρέωσις τοῦ κράτους πρὸς παροχὴν ἐργασίας εἰς τοὺς πολίτας δὲν εἶναι ἰδέα νέα. Ὁ καταστατικὸς χάρτης τῆς Πρωσσίας τοῦ 1794 καὶ ἡ Διακήρυξις τοῦ Ροβεσπιέρου διετύπωσαν τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην. Ὁ Γάλλος οὐτοπιστὴς Κάρολος Fourier (1819) διεμόρφωσε πρῶτος τὸν ὅρον droit au travail τὸ δικαίωμα πρὸς ἀπόκτησιν ἐργασίας.

Βραδύτερον ἐπὶ βασιλείας Λουδοβίκου-Φιλίππου (1830–48) τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν ὑπῆρξε δημοφιλὲς σύνθημα. Ὁ Proudhon ἔλεγε : «Δώσατέ μου τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν, σᾶς ἐγκαταλείπω τὴν ἰδιοκτησίαν».

Ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία τοῦ 1848 ὄχι μόνον ἀπεδέχθη τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν ἀλλ' ἐπεχείρησε καὶ νὰ τὸ ἐφαρμόσῃ διὰ τῆς ἱδρύσεως τῶν «Ἐθνικῶν Ἐργαστηρίων». Ἀλλὰ τὰ Ἐθνικὰ Ἐργαστήρια διὰ διαφόρους λόγους

ἀπέτυχον παταγωδῶς. Καὶ ἡ ἀποτυχία αὕτη ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ περιπέσουν εἰς ἀνυποληψίαν καὶ αἱ σοσιαλιστικαὶ ἰδέαι γενικῶς καὶ τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν εἰδικώτερον.

Βεβαίως, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἠκούοντο εἰς Δυτικὴν Εὐρώπην ἐκδηλώσεις τινὲς ὑπὲρ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ κράτους πρὸς παροχὴν ἐργασίας εἰς τοὺς ἐνδεεῖς.

Ὁ Βίσμαρκ εἰς λόγον τῆς 9-5-1884 ἀνεγνώρισεν ἀδιστάκτως τὸ δικαίωμα παντὸς πολίτου νὰ ἀποκτήσῃ ἐργασίαν (βλ. ἀνωτ. σελ. 16). Πάντως ὅμως αἱ σποραδικαὶ αὐταὶ ἐκδηλώσεις οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἔσχον ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς τῶν διαφόρων κρατῶν. Θὰ χρειασθῇ νὰ ἐμφανισθῇ μετὰ τὸν Α' παγκόσμιον πόλεμον τὸ φαινόμενον τῆς μαζικῆς καὶ παρατεταμένης ἀνεργίας εἰς τὰς βιομηχανικὰς χώρας διὰ νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς συζήτησιν τὸ θέμα τῆς ἀπασχολήσεως τόσον εἰς τὴν πολιτικὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην.

Οἱ Ἐθνικοσοσιαλισταὶ ἐν Γερμανίᾳ ὡς ἀντιπολίτευσις διεκήρυττον τὸ δικαίωμα παντὸς Γερμανοῦ νὰ ἀποκτήσῃ ἐργασίαν. Καταλαβόντες δὲ τὴν ἀρχὴν τῷ 1933, ἠδιαφόρησαν βέβαια διὰ τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν ὅπως καὶ διὰ τὰ λοιπὰ «δικαιώματα» τῶν Γερμανῶν, κατώρθωσαν ὅμως ἐντὸς τῶν ὀλίγων εἰρηνικῶν ἐτῶν ποὺ ἐπηκολούθησαν νὰ ἀπορροφήσουν πέντε ἢ ἑπτὰ ἑκατομμύρια ἀνέργων, κυρίως διὰ δημοσίων ἔργων, καὶ νὰ ἐπιτύχουν τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν.

Ἐξ ἄλλου ὁ Ἄγγλος Keynes τῷ 1936 ἐδημοσίευσε τὴν «Γενικὴν Θεωρίαν τῆς ἀπασχολήσεως, τοῦ τόκου καὶ τοῦ Νομίσματος», ἔργον τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς οἰκονομικῆς σκέψεως. Κατὰ τὸν διαπρεπῆ Ἄγγλον συγγραφέα ἡ ἀνεργία ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἔλλειψιν ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν μαζῶν αἱ ὁποῖαι ἐκ τοῦ λόγου τούτου δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀπορροφήσουν ὁλόκληρον τὴν παραγωγὴν τῆς χώρας. Εἰς τὸ κράτος ἐναπόκειται τὸ νέον καθῆκον νὰ δώσῃ εἰς τὰς μάζας τὴν ἀναγκαίαν ἀγοραστικὴν ἱκανότητα πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῆς ζητήσεως τῶν παραγομένων ἀγαθῶν καὶ τῶν προσφερομένων ὑπηρεσιῶν. Τὴν ἀγοραστικὴν ταύτην ἱκανότητα θὰ δώσῃ τὸ κράτος διὰ τῆς ἀνακατανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν πτωχοτέρων τάξεων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν μεγαλυτέραν ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν.

Τὰς ἰδέας τοῦ Keynes σχετικῶς μὲ τὴν ἀνεργίαν καὶ τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν ἀνέπτυξεν εὐρύτερον ὁ Beveridge τῷ 1944 ἔχων ὑπ' ὄψιν ὄχι μόνον τὴν ἀνεργίαν τοῦ μεσοπολέμου, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀπορροφήσεως αὐτῆς κατὰ τὰ πρῶτα πολεμικὰ ἔτη. Τέλος πλειὰς ὁλόκληρος οἰκονομολόγων πάσης ἐθνικότητος ἀνέπτυξαν τὴν θεωρίαν τοῦ Keynes, ἄλλοι διὰ νὰ τὴν ἐπεξηγήσουν καὶ νὰ τὴν ἐκλαϊκεύσουν, ἄλλοι διὰ νὰ τὴν ἐπικρίνουν.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτὴν κίνησιν τὰ πλεῖστα τῶν μεταπολεμικῶν συνταγμάτων ἀναφέρουν τὸ δικαίωμα πρὸς ἀπόκτησιν ἐργα-

σίας. Ἐξ ἄλλου αἱ Διεθνεῖς Διασκέψεις ἀπησχολήθησαν ἐπανειλημμένως μὲ τὸ θέμα τῆς καταπολεμήσεως τῆς ἀνεργίας.

Τὸ σχέδιον Συντάγματος, ὅπερ ἀπεδέχθη ἐν Λονδίνῳ τὴν 3ην Μαΐου 1943 ἡ Κυβέρνησις τῆς μαχομένης Γαλλίας, ἀνεγνώριζε τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἐργασίας καθὼς καὶ τὸ δικαίωμα ἐπὶ ἑνὸς ἐλαχίστου ὁρίου συντηρήσεως διὰ τοὺς ἄνευ πταίσματος αὐτῶν μὴ δυναμένους νὰ ἐργασθοῦν.

«Ὁ σκοπὸς πάσης πολιτικῆς κοινωνίας εἶναι ἡ διατήρησις τῶν φυσικῶν καὶ ἀπαραγράπτων δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου· τὰ δικαιώματα ταῦτα εἶναι ἡ Ἐλευθερία, ἡ Ἀσφάλεια, ἡ Ἰσότης, τὸ Δικαίωμα ἐπὶ τῆς Ἐργασίας, ἡ Ἀντίστασις κατὰ τῆς καταπιέσεως» (ἄρθρ. 2).

«Ἡ ἰσότης δὲν νοεῖται ἄνευ ἐξασφαλίσεως τῆς οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας πάντων τῶν πολιτῶν. Πᾶς τις ἔχει τὸ δικαίωμα ἐπὶ μιᾶς ἀπασχολήσεως ἡ ὁποία ἐξασφαλίζει εἰς αὐτὸν εὐπρεπῆ ζωὴν καὶ ἐγγυᾶται τὴν ἀσφάλειαν τῆς οἰκογενείας του (ἄρθρ. 27).

« Πᾶσα ἐργασία πρέπει νὰ ἀμείβεται κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα εἰς τὸν ἐργαζόμενον τὰ μέσα ἀξιοπρεποῦς ζωῆς». (ἄρθρ. 28).

Τέλος οἱ ἀνάπηροι καὶ οἱ ἀσθενεῖς δικαιοῦνται ἀρωγῆς πρὸς ἐξασφάλισιν «ἐλαχίστου ὁρίου συντηρήσεως» καὶ «δωρεὰν περιθάλψεως» (ἄρθρ. 30).

Τὸ Προοίμιον τοῦ Γαλλικοῦ Συντάγματος τοῦ 1946 ὡριζε : «Πᾶς τις ἔχει τὸ καθῆκον νὰ ἐργάζεται καὶ τὸ δικαίωμα ν' ἀποκτήσῃ ἀπασχόλησιν».

Κατὰ τὸ Ἰταλικὸν Σύνταγμα ἡ Ἰταλία εἶναι «Προεδρικὴ Δημοκρατία ἑδραζομένη ἐπὶ τῆς ἐργασίας». Τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ἐργασίας ἀναγνωρίζεται. Διὰ νὰ τονισθῇ δὲ ἰδιαιτέρως ἡ σημασία του δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ περὶ τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων κεφάλαιον, ἀλλὰ κατατάσσεται μεταξὺ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν (ἄρθρ. 4).

Τὸ Βαυαρικὸν Σύνταγμα καθορίζει ἐν ἄρθρ. 166 ὅτι : «Πᾶν πρόσωπον ἔχει δικαίωμα νὰ δημιουργήσῃ δι' ἑαυτὸ μέσῳ τῆς ἐργασίας του μίαν ἱκανοποιητικὴν διαβίωσιν. Ἔχει δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ ἐργασίαν σύμφωνον μὲ τὰς ἱκανότητάς του καὶ τὴν μόρφωσίν του».

Τὸ Σύνταγμα τῆς Βάδης (ἄρθρ. 37) εἶναι κατηγορηματικώτερον : «Ἕκαστος ἔχει δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν».

Κατὰ κανόνα τὸ δικαίωμα πρὸς ἐργασίαν ἀναγνωρίζεται παραλλήλως μὲ τὸ καθῆκον πρὸς ἐργασίαν (βλ. ἀνωτέρω Γαλλικὸν Σύνταγμα). Ἀλλὰ τὸ δικαίωμα τοῦτο, καὶ ὅταν ἀναγράφεται εἰς τὸ Σύνταγμα, δὲν εἶναι δικαίωμα ἀγώγιμον, ἀποτελεῖ ἁπλῶς κατευθυντήριον γραμμὴν διὰ τὸν νομοθέτην, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα ἐκ τῶν νεωτέρων κοινωνικῶν δικαιωμάτων, καὶ ὑποδηλοῖ τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν τοῦ κράτους πρὸς παροχὴν ἐργασίας εἰς τοὺς ἐνδεεῖς. Ἐξ ἄλλου τὸ καθῆκον τῶν πολιτῶν πρὸς ἐργασίαν, εἰς τὰς δημοκρατίας Δυτικοῦ

τύπου δὲν ἐπιδέχεται ἄμεσον καταναγκασμὸν καὶ ἀναφέρεται μὲ πᾶσαν ἐπιφύλαξιν ἵνα μὴ δώσῃ λαβὴν εἰς ἐπιβολὴν καταναγκαστικῆς ἐργασίας.

Ἐὰν ὅμως ὁ ἄμεσος καταναγκασμὸς πρὸς ἐργασίαν ἀποκλείεται, οὐδόλως ἀποκλείεται ὁ ἔμμεσος καταναγκασμὸς διὰ τῆς διακοπῆς τοῦ ἐπιδόματος ἀνεργίας καὶ παντὸς ἄλλου εὐεργετήματος εἰς τοὺς ἀδικαιολογήτως μὴ ἀποδεχομένους τὴν προσφερομένην εἰς αὐτοὺς ἐργασίαν.

Τὸ ἔργον τοῦ Beveridge ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ τίτλου «Ἐργασία δι' ὅλους εἰς μίαν ἐλευθέραν κοινωνίαν» ἀποτελεῖ προσπάθειαν πλήρους καταπολεμήσεως τῆς ἀνεργίας ἄνευ περιορισμοῦ τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν. Ἡ προσπάθεια φαίνεται ἡμῖν ματαία.

Ἡ ἱκανοποίησις τοῦ δικαιώματος πρὸς ἐργασίαν προϋποθέτει κάποιον περιορισμὸν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ τόπου ἐργασίας, κάποιον περιορισμὸν εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐκλογὴν τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος ὑφ' ἑκάστου ἀτόμου. Τὸ δικαίωμα πρὸς ἀπόκτησιν ἐργασίας ἐκλεγομένης ἀπολύτως ἀπὸ τὸν ἐνδιαφερόμενον, ἀποτελεῖ οὐτοπίαν.

Οἱ δύο μεγάλοι Διεθνεῖς Ὀργανισμοί, ἡ Διεθνὴς Ὀργάνωσις Ἐργασίας (Δ.Ο.Ε.) καὶ ὁ Ὀργανισμὸς Ἡνωμένων Ἐθνῶν (Ο.Η.Ε.) ἀπησχολήθησαν ἐπανειλημμένως μὲ τὸ θέμα τῆς ἀνεργίας καὶ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως.

Ἡ Διάσκεψις τῆς Φιλαδελφείας τοῦ 1944 διεκήρυξεν ὡς κεφαλαιώδη ὑποχρέωσιν τῆς Διεθνοῦς Ὀργανώσεως Ἐργασίας καὶ τῶν Κρατῶν-Μελῶν τὴν ἐπίτευξιν πλήρους ἀπασχολήσεως. Εἰς ἐπανειλημμένας δὲ συνόδους ἡ Δ.Ο.Ε. ἠσχολήθη μὲ τὰ ἐθνικὰ καὶ διεθνῆ μέτρα πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀνεργίας. Εἰς τὴν 33ην Σύνοδον ἡ Διεθνὴς Διάσκεψις Ἐργασίας ἐψήφισε τὴν 30ὴν Ἰουνίου 1950 τὴν ἀπόφασιν τὴν ἀφορῶσαν τὴν «μάχην κατὰ τῆς ἀνεργίας.

Ὁ Χάρτης τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν (ἄρθρ. 55) προβάλλει ἐπίσης ὡς θεμελιώδη ὑποχρέωσιν τὴν ἐξασφάλισιν «ἐργασίας δι' ὅλους».

Τὸ δὲ Οἰκονομικὸν καὶ Κοινωνικὸν Συμβούλιον τοῦ ΟΗΕ ἐπανειλημμένως ἠσχολήθη μὲ τὸ θέμα καὶ ἐψήφισε τὴν 15ην Αὐγούστου 1950 εἰδικὴν ἀπόφασιν ἐπὶ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως.

Τέλος καὶ ἄλλαι διεθνεῖς διασκέψεις ἠσχολήθησαν καὶ προέτειναν μέτρα ἐπὶ διεθνοῦς καὶ ἐθνικοῦ πεδίου πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀνεργίας.

Προσπάθεια παρ' ἡμῖν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως κατεβλήθη διὰ τοῦ Ν.Δ. 2961/1954 (Φ.Ε.Κ. 197 Α'(54) «περὶ συστάσεως Ὀργανισμοῦ Ἀπασχολήσεως καὶ Ἀσφαλίσεως Ἀνεργίας» (βλ. καὶ εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐργασίας Ε. Γονῆ).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν τῆς συγχρόνου κοινωνικῆς πολιτικῆς, ὅπως διαγράφεται εἰς τὰς Διακηρύξεις καὶ εἰς τὰ Συντάγματα, εἶναι ὅτι αὕτη δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν βελτίωσιν ἁπλῶς τῆς θέσεως τῶν ἐργαζομένων, ἀλλὰ γενικώτερον εἰς τὴν δημιουργίαν τοιούτων οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν, ὥστε πάντες νὰ ἀπολαμβάνουν ἱκανοποιητικῶν ὅρων διαβιώσεως.

Ἡ σύγχρονος κρατικὴ δρᾶσις εἶναι προληπτικὴ καὶ ὄχι θεραπευτική. Δὲν περιορίζεται εἰς τὴν βοήθειαν τῶν ἐνδεῶν, ἀλλ' ἐπεκτείνεται εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς οἰκονομίας κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχουν ἐνδεεῖς.

Ἡ κρατικὴ πρόνοια ἀποβλέπει σήμερον εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἐνδείας καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν κράτους εὐημερίας. Τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς ἐπιδιωκτέος σκοπὸς δὲν εἶναι τὸ παλαιὸν ἐλάχιστον ὅριον συντηρήσεως, existens minimum, ἀλλὰ πέραν τούτου «ζωὴ ἀξιοπρεπὴς» «διαβίωσις ἀνταξία τοῦ ἀνθρώπου».

Ἐπανέρχονται δηλαδὴ μὲ ἄλλην διατύπωσιν αἱ ἀντιλήψεις τῶν ἀπὸ καθέδρας σοσιαλιστῶν, τὰς ὁποίας υἱοθέτησεν ὁ Βίσμαρκ καὶ ὁ Γουλιέλμος Β', καθ' ἃς τὸ κράτος ἔχει προορισμὸν νὰ ἐπιμελῆται, ὅπως ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ συμμετέχῃ εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ.

Οὐσιῶδες ἐπίσης χαρακτηριστικὸν τῆς συγχρόνου κοινωνικῆς πολιτικῆς εἶναι ἡ προσπάθεια πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας, ἐν τῇ εὐρείᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως. Κύριον δὲ στοιχεῖον τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας εἶναι ἡ πλήρης ἀπασχόλησις, δηλαδὴ ἡ ἀπασχόλησις πάντων τῶν δυναμένων νὰ ἐργασθοῦν μὲ ἱκανοποιητικὴν ἀμοιβὴν παρέχουσαν τὰ μέσα ἀξιοπρεποῦς διαβιώσεως.

Δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ ὁμιλοῦμεν περὶ κοινωνικῆς πολιτικῆς ἄνευ πλήρους ἀπασχολήσεως ἢ τοὐλάχιστον ἄνευ ἐντατικῆς προσπαθείας πρὸς ἐπίτευξιν πλήρους ἀπασχολήσεως. Ὡς ἐλέχθη, εἰς τίποτε δὲν ὠφελεῖ τὸν ἀποζῶντα ἐκ τῆς ἐργασίας του ἡ ἐλευθερία τοῦ συνδικαλισμοῦ, ἡ ἐλευθερία τῆς ἀπεργίας, τὰ ὑψηλὰ ἡμερομίσθια καὶ οἱ βελτιωμένοι ὅροι ἐργασίας, ὅταν δὲν εὑρίσκῃ ἐργασίαν.

Οὐδαμόθεν προβάλλεται σήμερον ἀντίρρησις σοβαρά, ὅτι σκοπὸς τοῦ κράτους εἶναι ἡ κοινὴ εὐτυχία. Εἰς τὸ κράτος ἐναπόκειται ἡ λῆψις τῶν μέτρων ἐκείνων, ἅτινα θὰ συντελέσουν εἰς τὴν ἄνοδον τῆς ὑλικῆς εὐημερίας καὶ τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τῶν μαζῶν. Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου θὰ χρειασθῇ νὰ λάβῃ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ὡρισμένα μέτρα: νὰ περιορίσῃ τὴν δρᾶσιν τῶν ἀτόμων εἰς ὡρισμένους τομεῖς καὶ νὰ τὴν ἐνθαρρύνῃ καὶ νὰ τὴν κατευθύνῃ εἰς ἄλλους.

Ἐφ' ὅσον ἐπεκράτησεν, ὀρθῶς καθ' ἡμᾶς, ἡ ἀντίληψις, ὅτι τὸ κράτος

ἔχει καθῆκον, νὰ προαγάγῃ τὴν κοινὴν εὐημερίαν θὰ ἦτο ἀνακόλουθον νὰ μὴ δεχθῶμεν καὶ πᾶσαν παρέμβασιν ἀναγκαίαν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς εὐημερίας αὐτῆς. Θὰ ἦτο, ὡς ἐὰν δεχώμεθα τὸν σκοπὸν ἀλλ' ἀρνούμεθα τὰ πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ μέσα.

Βεβαίως διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀπαραίτητος τυγχάνει ἡ ὕπαρξις αὐτονομίας τινός, δηλαδὴ μιᾶς σφαίρας ἐλευθέρας δράσεως. Ἡ αὐτονομία αὐτὴ δὲν εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν εὐτυχίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πρόοδον τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ συνόλου. Ἄνθρωπος δεσμώτης δὲν δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ οὐδὲ νὰ προαγάγῃ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην.

Ἀλλ' ἡ αὐτονομα δὲν εἶναι «δικαίωμα ἱερὸν φυσικὸν καὶ ἀπαραβίαστον», δὲν εἶναι δῶρον τοῦ θείου ἢ τοῦ φυσικοῦ δικαίου. Παραχωρεῖται καὶ προστατεύεται χάριν τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ ὑπὸ τοῦ κράτους, ὅπερ χαράσσει καὶ τὰ ὅρια αὐτῆς, ἵνα μὴ ἡ αὐτονομία τοῦ ἑνὸς στραγγαλίζῃ τὴν αὐτονομίαν τοῦ ἄλλου ἢ παραβλάπτῃ τὸ γενικὸν συμφέρον. Εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐναπόκειται νὰ κρίνῃ ἑκάστοτε ποία θὰ εἶναι ἡ ἔκτασις, ποῖα τὰ ὅρια τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀτόμου, ὥστε νὰ μὴ ἀποβαίνῃ αὕτη ἐπιβλαβής, ἀλλὰ νὰ καθίσταται ὠφέλιμος εἰς τὸ σύνολον. Ἔχει ἤδη ἀποδειχθῇ, ὅτι τὸ ἄτομον ἀφιέμενον ἐλεύθερον εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ ἀτομικοῦ κέρδους, δὲν ἐργάζεται πάντοτε διὰ τὸ καλὸν τῆς κοινωνίας. Τὸ ἄτομον ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸ προσωπικὸν αὐτοῦ συμφέρον ἢ τὸ συμφέρον τῶν τέκνων του, ἔστω καὶ ἂν τοῦτο εὑρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον. Ἐνῷ τὸ κράτος, ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ αἰωνοβίου ἔθνους, ὀφείλει νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ συνόλου, τῶν δρώντων οἰκονομικῶς καὶ τῶν μὴ δρώντων, γερόντων, ἀσθενῶν, παιδίων, ἔτι δὲ καὶ τῶν μελλουσῶν γενεῶν. Τὸ κράτος θὰ σταθμίσῃ ποῖον ποσοστὸν τῶν ἀμέσων συμφερόντων θὰ θυσιάσῃ ἡ παροῦσα γενεὰ χάριν τῶν μελλουσῶν. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία θὰ εἶναι ὁ συντονιστὴς τῶν ἀτομικῶν προσπαθειῶν. Ἡ ἀξία τῶν κυβερνώντων συνίσταται εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ καλυτέρου ἀποτελέσματος μὲ τὰ ἠπιώτερα μέσα, ἤτοι μὲ ὅσον τὸ δυνατὸν ἐλαφροτέραν ἐπέμβασιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου.

Θὰ εἴπουν ἴσως οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν κρατικὴν ἀποχήν, ὅτι διὰ τῆς ἐντατικῆς παρεμβάσεως, ἀπαραιτήτου πρὸς ἄσκησιν τῆς συγχρόνου κοινωνικῆς πολιτικῆς, ἐκμηδενίζομεν τὸ ἄτομον καὶ ὑποτάσσομεν αὐτὸ εἰς τὸ κράτος. Τοῦτο εἶναι ἀνακριβές. Δὲν πιστεύομεν, ὅτι τὸ ἄτομον ὑφίσταται χάριν τοῦ κράτους οὐδὲ δεχόμεθα τὴν ἐκμηδένισιν τοῦ ἀτόμου χάριν τοῦ κράτους. Τοὐναντίον, πιστεύομεν, ὅτι τὸ κράτος ὑφίσταται πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἀτόμου. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δὲν ἐπιτρέπομεν εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν νὰ ἀδιαφορήσῃ διὰ τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀνέργων καὶ τῶν ἐνδεῶν καὶ διὰ τὴν ἐκ τούτου ἀθλιότητα. Τὸ κράτος, ὑφιστάμενον χάριν τοῦ ἀτόμου θὰ ἐπρόδιδε τὴν ἀποστολήν του, ἐὰν δὲν παρεῖχε εἰς ἕκαστον τὴν δυνατότητα

νὰ εὕρῃ ἀξιοπρεπῆ καὶ προσοδοφόρον ἐργασίαν καὶ νὰ συμμετάσχῃ κατὰ τὸ ἐφικτὸν εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ.

Ὁ ἔλεγχος τῆς οἰκονομίας ἀπελευθερώνει τοὺς ἐργαζομένους ἀπὸ τὴν ἐξάρτησίν των ἐκ τοῦ κεφαλαίου. Ἡ κοινωνικὴ νομοθεσία χαρίζει εἰς αὐτοὺς τὸ αἴσθημα τῆς ἀσφαλείας. Ἡ ἀναδιανομὴ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἐξαφανίζει τὰς οἰκονομικὰς ἀνισότητας, τουλάχιστον τὰς πλέον προκλητικὰς καὶ δίδει εἰς τὸ Κράτος τὰ μέσα τῆς βοηθείας τῶν ἐχόντων ἀνάγκην.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐφ' ὅσον δὲν ἀποδεχόμεθα τὴν ὁλοκληρωτικὴν ἀλλαγὴν συστήματος, θὰ ἀπαιτηθοῦν θυσίαι ἐκ μέρους τῶν «κατεχόντων», τῶν δυναμένων νὰ εἰσφέρουν χάριν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀνάγκην βοηθείας. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἀσθενὲς σημεῖον τοῦ ἰσχύοντος μικτοῦ συστήματος.

Ἡ ἀνακατανομὴ τῶν εἰσοδημάτων συναντᾷ δυσχερείας, προερχομένας ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐνδιαφερομένων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῶν κυβερνώντων. Ἀλλ' ἐὰν αἱ ἀντιδράσεις, ἡ ἀδυναμία ἐμποδίσουν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων εἶναι φυσικὸν καὶ σχεδὸν βέβαιον, ὅτι ἡ μᾶζα τῶν μισθοβιώτων θὰ παύσῃ νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν δυνατότητα τῆς ἐξευρέσεως μιᾶς εἰρηνικῆς λύσεως τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος ἄνευ ὁλοσχεροῦς ἀνατροπῆς τῆς κρατούσης τάξεως, ἄνευ βιαίας καὶ γενικῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ὁλοκληρωτικοῦ σοσιαλισμοῦ.

Βεβαίως τὸ καθεστὼς αὐτὸ ποὺ θὰ προέλθῃ ἐκ τῆς ἐξεγέρσεως καὶ τῆς γενικῆς ἀνατροπῆς προϋποθέτει, πλὴν τῶν θυσιῶν τοῦ αἵματος καὶ θυσίας τῆς πολιτικῆς καὶ ἀτομικῆς ἐλευθερίας πολὺ εὐρυτέρας καὶ βαθυτέρας ἀπὸ ὅσας θὰ ἀπῃτοῦντο διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς σημερινῆς καταστάσεως. Ἀλλ' ἡ ἐπ' ἄπειρον συνέχισις τοῦ καθεστῶτος τῶν κοινωνικῶν ἀδικιῶν, αἱ ὁποῖαι καθίστανται καθ' ἑκάστην πλέον προκλητικαὶ καὶ ἀφόρητοι ὁδηγεῖ τὴν μᾶζαν νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ μόνη ἀπομένουσα ὁδὸς εἶναι ἡ τῆς πλήρους ἀνατροπῆς.

Πολλὰ καὶ διάφορα εἶναι τὰ μηχανήματα, εἰς τὰ ὁποῖα καταφεύγει ἡ κρατοῦσα τάξις διὰ τὴν ἐπ' ἀόριστον ἀναβολὴν τῶν κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων. Ἕνα ἐκ τῶν μηχανημάτων αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ παραπομπὴ τῶν δεινοπαθούντων ἀνέργων καὶ τῶν ἐν ἀθλιότητι βιούντων ἀγροτῶν εἰς τὴν εὐτυχῆ ἡμέραν τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Θὰ ἦτο βεβαίως δεῖγμα ἀμαθείας ἢ ἀφελείας ἡ παραγνώρισις τῆς ἀνάγκης αὐξήσεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἰδίως εἰς τὰς χώρας τὰς καθυστερημένας οἰκονομικῶς, τὰς ὁποίας ὁ συρμὸς μᾶς ἐπιβάλλει νὰ ὀνομάζωμεν «ὑπαναπτύκτους».

Φρονοῦμεν ὅμως, ὅτι ὁ σχετικὸς μὲ τὴν αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματος θόρυβος εἶναι ὑπερβολικὸς καὶ ὑποβολιμαῖος. Σκοπεῖ δὲ ὁ θόρυβος τὴν συγκέντρωσιν τῆς προσοχῆς τοῦ κοινοῦ ἐπὶ τῶν θεμάτων τῆς παραγωγῆς, τὰ ὁποῖα ἐπιδέχονται λύσεις μακροχρονίους καὶ οὐσιαστικῶς ἀνεξελέγκτους καὶ τὴν ἀποφυγὴν πάσης συζητήσεως ἐπὶ τῶν θεμάτων τῆς διανομῆς, τὰ ὁποῖα ἐπιδέ-

χονται λύσεις ἀμέσους. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καλύπτονται μὲ τὸν πέπλον τῆς σιωπῆς ὡρισμέναι ἐπιστημονικαὶ ἀλήθειαι, αἱ ὁποῖαι ἀποδεικνύουν τὴν οἰκονομικὴν σπουδαιότητα τῆς ἐπιλύσεως τῶν ζητημάτων τῆς διανομῆς.

Πράγματι, ἐκ τῆς γνωστῆς ἀρχῆς τῆς «φθινούσης χρησιμότητος» τῶν ἀγαθῶν συνάγεται ἀβιάστως, ὅτι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ὀλιγώτερον ἄνισος διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος μιᾶς χώρας, ἄνευ αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς, ἀποτελεῖ αὔξησιν τῆς συνολικῆς χρησιμότητος τῶν παραγομένων ἀγαθῶν, αὔξησιν τοῦ συνόλου τῶν ἀπολαύσεων. Περισσότερος ἄρτος, περισσότερα θερμὰ ἐνδύματα καὶ ὑγιεινὰ ἐνδιαιτήματα φέρουν εἰς τοὺς πτωχοὺς περισσοτέραν χαρὰν ἀπὸ ὅσην στέρησιν φέρει εἰς τοὺς πλουσίους ἡ ἀπώλεια πολλῶν εἰδῶν στολισμοῦ. Ὅταν δώσωμεν ἕνα ὡρισμένον ἀντικείμενον εἰς ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἔχει κανένα, τοῦ παρέχομεν ἀπόλαυσιν μεγαλυτέραν ἀπὸ ὅσην θὰ προξενήσωμεν δίδοντες δύο εἰς ἐκεῖνον, ποὺ ἔχει ἤδη δέκα. Ὁ ἄρτος διὰ τὸν πεινῶντα ἀποτελεῖ μεγαλυτέραν ἀπόλαυσιν ἀπὸ τὸν ἀδάμαντα διὰ τὸν πλούσιον. Τὰ ὑψηλὰ εἰσοδήματα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν ἱκανοποίησιν ἀναγκῶν μικρᾶς ἐντάσεως. Ἀντ' αὐτῶν διὰ τῆς δικαιοτέρας κατανομῆς θὰ ἱκανοποιηθοῦν ἀνάγκαι μεγάλης ἐντάσεως. Ὁ Σουηδὸς οἰκονομολόγος Cassel τονίζει, ὅτι μία κοινωνία δρᾷ οἰκονομικῶς κατ' ἀλόγιστον τρόπον ἐφ' ὅσον ἱκανοποιεῖ πρωτίστως τὴν εἰς ἄρτον ἀνάγκην τοῦ πλουσίου διὰ τὴν διατροφὴν τῶν σκύλων του, δευτερευόντως δὲ τὴν ἰδίαν ἀνάγκην τοῦ λιμοκτονοῦντος ἀνθρώπου διὰ τὴν συντήρησίν του εἰς τὴν ζωήν. Διὰ τὸ ἄτοπον τοῦτο λέγει ὁ Cassel, ὅστις κάθε ἄλλο παρὰ σοσιαλιστὴς ὑπῆρξε, τὴν εὐθύνην φέρει ἡ ὑφισταμένη διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος (Ζολώτας, Θεωρ. Οἰκονομική, 1942, σελ. 112).

Ἄλλοτε, ἡ ὕπαρξις μιᾶς τάξεως πλουσίων εἰσοδηματιῶν ἐθεωρεῖτο ἀναγκαία ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι οἱ πλούσιοι ἐκ τοῦ περισσεύματος τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν ἐδημιούργουν τὴν ἀποταμίευσιν ἡ ὁποία, μὲ τὴν σειράν της, ἐκρίνετο εὐεργετικὴ ὡς ὑποβοηθοῦσα τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν καὶ διὰ τούτων τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ εἰσοδήματος.

Ἀλλ' ἡ ὕπαρξις τῶν περισσευμάτων τῆς κρατούσης τάξεως δὲν σημαίνει κατ' ἀνάγκην ἀποταμίευσιν. Σημαίνει καὶ θησαυρισμὸν καὶ ἀποστολὴν συναλλάγματος εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ἡ ἀποχὴ (abstinence) τῶν πλουσίων ἀπὸ διαφόρων δαπανῶν καταναλώσεως ὄχι μόνον δὲν ἀποτελεῖ κοινωνικὴν ἀρετὴν ἀλλὰ καταλήγει εἰς ἔγκλημα κατὰ τοῦ τόπου, ὁ ὁποῖος ἔδωσεν εἰς τοὺς πλουσίους τὴν εὐκαιρίαν νὰ θησαυρίσουν.

Ἀπὸ τοῦ 1936 ὁπότε ὁ Keynes ἐδημοσίευσε τὴν περίφημον «Γενικὴν Θεωρίαν...», ἔχει γίνει κοινὴ ἐπιστημονικὴ συνείδησις, ὅτι ἡ ὀλιγώτερον ἄνισος κατανομὴ τῶν εἰσοδημάτων δίδουσα μεγαλυτέραν ἀγοραστικὴν ἱκανότητα εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας, ἤτοι δημιουργοῦσα μεγαλυτέραν ἐνεργὸν ζήτησιν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν φέρει εὐθέως αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς πλήρους ἀπασχολή-

σεως ὁ περιορισμὸς τῆς περαιτέρω αὐξήσεως τῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν εἶναι εὐκταῖος.

Μέχρις ὅτου φθάσωμεν εἰς τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν ἐπιβάλλεται ἡ ἐνίσχυσις τῆς καταναλώσεως. Αὕτη δὲ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀναδιανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν τάξεων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ζωηροτέραν ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν.

Αἱ ἀλήθειαι αὐταὶ παρασιωπῶνται εὐσχήμως ὑπὸ τῶν ἐχόντων συμφέρον νὰ ἀναβληθῇ ἐπ' ἀόριστον πᾶσα προσπάθεια ἀναδιανομῆς. Ἀντιθέτως, ἐντείνεται ὁ θόρυβος περὶ τὴν μελλοντικὴν αὔξησιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, θέμα ὅπερ ἐπιδέχεται ἀτέρμονας μελέτας καὶ συζητήσεις.

Ὁ J. Stuart Mill ἔγραφε πρὸ ἑνὸς αἰῶνος, ὅτι δὲν ὑπάρχει παράδειγμα οἱασδήποτε τάξεως κατεχούσης τὴν ἐξουσίαν, ἡ ὁποία μετεχειρίσθη τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἄλλων κοινωνικῶν τάξεων.

Τοῦτο δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβές. Ὑπάρχουν πολλὰ παραδείγματα ἠθυνόντων, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποίησαν τὴν δύναμίν των ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν πολλῶν ὄχι ἴσως ἐκ πνεύματος ἀλτρουϊσμοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ συναισθήσει, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξυπηρετοῦν καὶ τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον. Τοιοῦτον παράδειγμα ἔδωσεν ἐσχάτως ἡ εὐφυὴς καὶ ἔμπειρος ἰθύνουσα τάξις τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία ἔκρινε συμφέρον της νὰ ἀποξενωθῇ τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῶν προνομίων της καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν δύναμίν της πρὸς ἄμεσον βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἀσθενεστέρων τάξεων.

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπως ἐν μέρει καὶ εἰς τὰς βασιλευομένας δημοκρατίας τῆς Σκανδιναυϊκῆς Χερσονήσου, συνετελέσθη μία «σιωπηρὰ ἐπανάστασις», μία εἰρηνικὴ ἐπανάστασις. Εἶναι ἡ μόνη ἀπομένουσα ὁδός. Ἐὰν θέλωμεν νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἐπανάστασιν ἐκ τῶν κάτω πρέπει νὰ τὴν ἐπιχειρήσωμεν οἱ ἴδιοι. Πρέπει νὰ παύσωμεν ἐθελοτυφλοῦντες.

Δὲν ἔχομεν, ἐν πάσῃ περιπτώσει, νὰ ἐκλέξωμεν μεταξὺ τῆς πραγματοποιήσεως ἢ τῆς ἀρνήσεως τῆς προσπαθείας πρὸς ἐπίτευξιν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Ἔχομεν νὰ ἐκλέξωμεν μεταξὺ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς προσπαθείας αὐτῆς διὰ τῶν μεθόδων τῆς κοινωνικῆς δημοκρατίας ἢ διὰ τῶν μεθόδων τοῦ ἐπαναστατικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἔχομεν νὰ ἐκλέξωμεν μεταξὺ τῆς μεταρρυθμίσεως ἢ τῆς πλήρους ἀνατροπῆς τῆς ἰσχυούσης κοινωνικῆς τάξεως. Δύναταί τις νὰ διστάσῃ μεταξὺ ἐξελίξεως καὶ ἐπαναστάσεως. Ὅμως ἡ ἄρνησις τῆς ἐξελίξεως ὁδηγεῖ εὐθέως καὶ ἀναγκαίως πρὸς τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ ἐκλογὴ μεταξὺ τῶν δύο δρόμων εἶναι σήμερον ἴσως ἀκόμη δυνατή· ἀλλ' ὑπάρχει κίνδυνος νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ αὔριον.

***

Εἶναι ἀναμφιβόλως συντηρητικὸν καὶ ἀσυγχρόνιστον τὸ «νέον» Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, τὸ τεθὲν ἐν ἰσχύϊ ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1952.

Ἰδοὺ πῶς ἐφθάσαμεν εἰς αὐτό :

Ἡ Δ' Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ (1946–1950), ἀμέσως μετὰ τὸν πόλεμον καὶ διαρκούσης τῆς ἀνταρσίας, διὰ τοῦ Β' ψηφίσματος 11–6–46 συνέστησε 40μελῆ ἐπιτροπὴν πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος, ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Βουλευτοῦ Δημ. Χατζίσκου. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἐργασθεῖσα ἐπὶ διετίαν ἐπεράτωσε τὰς ἐργασίας της τὴν 19–5–48 καὶ κατέθεσε εἰς τὴν Βουλὴν τὴν 15–6–48 Σχέδιον Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος. Τὸ σχέδιον αὐτὸ ὑπῆρξε τελείως συγχρονισμένον καὶ προοδευτικώτατον. Εἰς τὸ Κεφ. Ε' περὶ προστασίας τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἐν ἄρθρῳ 22 καθορίζει ὅτι : «Ἡ ἐργασία ἥ τε πνευματικὴ καὶ σωματικὴ διατελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους, μεριμνῶντος συστηματικῶς ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ἐξυψώσεως τῶν ἐργαζομένων τάξεων, ἀστικῶν καὶ ἀγροτικῶν». Καὶ ἡ μὲν διάταξις αὕτη, πιστὸν ἀντίγραφον τοῦ ἄρθρου 22 τοῦ Συντ/τος τοῦ 1927, ἀποτελεῖ ἁπλῶς κατευθυντήριον γραμμὴν ἢ «εὐχολόγιον» καὶ οὐδεμίαν καθ' ἡμᾶς πρακτικὴν ἀξίαν ἔχει. Ἀλλ' ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ τὸ ἄρθρ. 23 καθορίζον τὰ περὶ ἰδιοκτησίας, ἀπαλλοτριώσεων, ἐπιτάξεων κλπ.. ἐν παραγρ. 4 ἐπιτρέπει τὰς ἐθνικοποιήσεις : «Ἐπιχειρήσεις κοινῆς ὠφελείας ἢ μονοπωλιακοῦ χαρακτῆρος δύνανται ν' ἀπαλλοτριωθοῦν κατόπιν γνώμης οἰκονομοτεχνικοῦ συμβουλίου ὡς ὁ νόμος ὁρίζει. Πᾶσα σχετικὴ ἀπόφασις τῆς Βουλῆς περὶ ἐθνικοποιήσεως τῶν ὡς ἄνω ἐπιχειρήσεων πρέπει νὰ λαμβάνεται διὰ πλειοψηφίας τῶν δύο τρίτων τῶν ψηφιζόντων μελῶν αὐτῆς καὶ δι' ὀνομαστικῆς κλήσεως».

Ἡ ὡς ἄνω διάταξις δὲν ἐψηφίσθη ἄνευ ἀγῶνος. Ἐχρειάσθη εἰς ἐπανειλημμένας συνεδριάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπίμονος προσπάθεια τῶν βουλευτῶν Ἀλεξ. Βαμβέτσου, Ἠλ. Λαγάκου, Π. Παπαληγούρα, Κωνστ. Τσάτσου, Γεωργ. Μαύρου, Χρ. Τούντα, Λ. Μακκᾶ, Ν. Ἀντωνοπούλου, Π. Ροζάκη, Ἐμμ. Λουλακάκη, Ι. Μελᾶ, Ι. Μογγογιάννη κ.ἄ. καὶ πρὸ παντὸς ἡ πολύτιμος συμπαράστασις τοῦ Προέδρου Δ. Χατζίσκου διὰ νὰ κατανικηθῇ ἡ ἀντίδρασις. Ὑπῆρξε δὲ τόσον διαφωτιστικὴ ἡ συζήτησις ὥστε ὁ βουλευτὴς Β. Παπαρρηγόπουλος, ὅστις ἐν ἀρχῇ ἦτο ἀντίθετος, νὰ δηλώσῃ ὀλίγον πρὸ τῆς τελικῆς ψηφοφορίας ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς ἐθνικοποιήσεως ἦσαν συντριπτικά, ὅτι ἤρθησαν οἱ τελευταῖοι δισταγμοί του καὶ θὰ ψηφίσῃ ὑπὲρ αὐτῆς.

Πλὴν ὅλαι αὐταὶ αἱ προσπάθειαι ἀπέτυχον. Τὸ σχέδιον τῆς πρώτης ἐπιτροπῆς ἐρρίφθη εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων. Συνεστήθη διὰ ΞΗ' Ψηφίσματος (Ἰούλ. 1949) νέα 40μελὴς ἐπιτροπή, ὑπὸ τὴν Προεδρίαν Γ. Μπακοπούλου, ἡ ὁποία κατέθεσε τὴν 23–12–49 νέον σχέδιον μὲ βάσιν τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864/1911 ὅπερ οὐδεμίαν διάταξιν περὶ ἐθνικοποιήσεων περιέλαβεν, οὐδὲ διάταξίν τινα περὶ προστασίας τῆς ἐργασίας ἐθέσπισεν, ἔστω καὶ ὑπὸ μορφὴν κατευθυντηρίου ὑποδείξεως πρὸς τὸν νομοθέτην. Τὸ σχέδιον τοῦτο τῆς Β' Ἐπιτροπῆς, υἱοθετηθὲν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τῷ 1951 ἀποτελεῖ τὸ σήμερον ἰσχῦον Σύνταγμα τῆς 1–1–1952.

Εἶναι τὸ Σύνταγμα τοῦτο συντηρητικὸν καὶ ἀσυγχρόνιστον. Ἀλλ' οὐχὶ δι' οὓς λόγους τονίζει ἰδιαιτέρως ὁ Σβῶλος. Οὐχὶ διότι ἐπεξέτεινε τὰς περιπτώσεις ἐφαρμογῆς τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου ἢ διότι ηὔξησε τοὺς περιορισμοὺς τῶν ἐλευθεριῶν, τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Τοιοῦτοι περιορισμοὶ ἔχουν γίνει δεκτοὶ καὶ ἀπὸ τὰ προοδευτικώτερα τῶν Συνταγμάτων καὶ δικαιολογοῦνται πλήρως ἐκ τῶν συνθηκῶν αἱ ὁποῖαι ἐπικρατοῦν μεσοῦντος τοῦ 20οῦ αἰῶνος.

Τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα τοῦ 1952 εἶναι ἀσυγχρόνιστον, διότι ἠγνόησε τὴν φιλολογίαν τῶν «νέων τάσεων» τοῦ Συνταγματικοῦ δικαίου, αἱ ὁποῖαι ἐξεδηλώθησαν διὰ τοῦ Συντάγματος τῆς Βαϊμάρης (1919) καὶ δὲν ἔπαυσαν ἔκτοτε ἐκδηλούμεναι ἐντατικῶς εἰς ὅλα τὰ νέα Συντάγματα καὶ τὰ ἀναθεωρούμενα ἐκ τῶν παλαιῶν. Ἠγνόησε τὴν φιλολογίαν τῶν κοινωνικῶν λεγομένων δικαιωμάτων. Καὶ αὐτὴ μὲν ἡ καθυστέρησις ἡμᾶς προσωπικῶς οὐδόλως θὰ μᾶς ἔθλιβε. Δὲν πιστεύομεν ὅτι ἀναμορφώνονται αἱ κοινωνίαι καὶ τὰ κράτη ἐὰν μεταβληθοῦν τὰ Συντάγματα εἰς «Εὐχολόγια» ἢ πολιτικὰ προγράμματα. Δὲν πιστεύομεν ὅτι ἐάν, εἰς τὰ γνωστὰ ἀτομικὰ δικαιώματα τοῦ κλασσικοῦ καταλόγου, προστεθοῦν καὶ δεκάδες τινὲς «κοινωνικῶν δικαιωμάτων» θὰ ἀνέλθῃ ἀναγκαίως τὸ βιοτικὸν ἢ τὸ διανοητικὸν ἐπίπεδον τῶν μαζῶν.

Ἀλλ' ἡ μὴ ἀναγραφὴ διατάξεως ἐπιτρεπούσης τὰς ἐθνικοποιήσεις κατ' ἀντιδιαστολὴν μάλιστα πρὸς τὸ προηγηθὲν σχέδιον ὅπερ ρητῶς τὰς ἐπέτρεπεν, ἔχει καθ' ἡμᾶς τὴν ἔννοιαν, ὅτι τὸ Σύνταγμα τοῦ 1952 δὲν ἐπιτρέπει τὰς ἐθνικοποιήσεις καὶ ἐπομένως εἶναι ὄχι ἁπλῶς συντηρητικὸν καὶ ἀσυγχρόνιστον, ὡς γράφει ὁ Σβῶλος, ἀλλὰ κυριολεκτικῶς ὀπισθοδρομικόν, ἀντιδραστικὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου δημιουργεῖ κινδύνους διὰ τὸν τόπον.

Εἰς τὴν ἐπακολουθήσασαν συζήτησιν ἔλαβον μέρος οἱ κ. κ. Γ. Κανᾶς, Δ. Δελιβάνης, Γ. Γραμματόπουλος, Κ. Ἀθανασιάδης κλπ.